

11. **Кузьменко В.** Формування полікультурної компетентності вчителів загально-освітньої школи [текст] / В. Кузьменко, Л. Гарченко. – Херсон: РІПО., 2006. – 197 с.
12. **Наушабаева С. У.** Проблема поликультурного образования в американской педагогике (анализ концепции Д. Бэнкса) [текст] / С. У. Наушабаева // Педагогика. – 1993. – № 1. – С. 15–28.
13. Національна доктрина розвитку освіти [текст] // Освіта України. – 2002. – № 33. – С. 20–22.
14. **Подобед В. И.** Образование взрослых на рубеже веков: вопросы методологии, теории и практики [текст] / В. И. Подобед. – Екатеринбург, 2000. – Т. 2. – 220 с.

Надійшла до редколегії 23.12.09

УДК 172

В. О. Пермінов

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

КОНЦЕПЦІЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ ДЕРЖАВ: ТРАНСФОРМАЦІЇ СУВЕРЕНІТЕТУ ЕПОХИ ДРУГОГО МОДЕРНУ

Розглянуто питання змін у понятті «державний суверенітет» та його реальному наповненні в розрізі теорії транснаціональних держав.

Ключові слова: державний суверенітет, транснаціональна держава, зміни, криза, суверенна держава.

Рассмотрены вопросы изменений в понятии «государственный суверенитет» и его реальном наполнении в разрезе теории транснациональных государств.

Ключевые слова: государственный суверенитет, транснациональное государство, изменения, кризис, суверенное государство.

Author examines problems of state sovereignty leading to supranational in Second Modernity ages.

Keywords: the state sovereignty, the transnational state, changes, crisis, the sovereign state.

Розпочати я хочу словами В. І. Леніна, який на лекції в Свердловському університеті з питань держави висловився наступним чином: «...питання таке складне та так заплутане буржуазними вченими та письменниками, що до цього питання кожній людині, яка бажає його серйозно продумати та самостійно освоїти, необхідно підходити кілька разів, повертатися до нього знову та знову, обмірковувати питання з різних боків, щоб добитися ясного та твердого розуміння» [5, с. 476]. Звертання до класика не є випадковим, адже за дев'яносто років, які минули з того часу, вказане питання стало ще складнішим. І справа в тому, що «буржуазним вченим та письменникам» вдалося остаточно «заплутати» все те, що стосується визначення держави, ще задовго до ленінських часів, з тих пір минулися світові війни, утвердження та крах режиму колоніалізму та згодом соціалістичного табору, декілька разів перекроїлася

світова карта, пройшли одна за одною технологічні революції, змінилося навіть повітря, яким ми дихаємо (на жаль, не тільки у переносному, але також у прямому значенні та не в кращий бік), змінилася у фізіологічному плані сама людина, проте класичне поняття «держава» майже не зазнало змін ледве не з часу його зародження. При цьому дедалі зрозумілішим стає, що, за словами професора МДУ Ю. М. Павлова, «розуміння феномена держави, його ролі та функцій, яке ми використовували дотепер, не відповідає реаліям сьогодення. Ми вже не можемо говорити про існування національних держав. Сучасне суспільство демонструє ослаблення владних функцій держави. Щоб збільшити його значимість як інституту та посилити його функції, необхідно звернути увагу на створення нової теорії держави» [3, с. 193]. І в першу чергу слід подивитися новими очима на поняття «суверенітет».

Отже, метою цієї статті є узагальнення тих змін, яких фактично зазнав на сьогодні державний суверенітет, з акцентом переважно на теорію транснаціональних держав професора Мюнхенського університету Ульріха Бека, як одну із універсальних для розуміння даного питання, а відповідно – пошук шляхів укріплення державного суверенітету в сучасних умовах.

Актуальність теми дослідження пов'язана в першу чергу з пошуками Україною свого місця в сучасній системі міжнародних відносин, можливостей розширення державного суверенітету, шляхів запобігання негативним сценаріям розвитку подій, втрати статусу незалежної європейської держави.

Якщо намагатися прослідкувати еволюцію терміна «державний суверенітет», то ми дійсно знайдемо небагато відмінностей між розумінням цього терміна ще фактично автором його першого класичного визначення – Боденом – та сучасними фахівцями у галузі теорії держави. Між тим, у цій царині мають місце значні зміни, які мають дійсно об'єктивний характер, та викликані процесами, які дуже активно дискутуються у науковій та публіцистичній літературі, проте ще недостатньо усвідомлені пересічними громадянами – процесами глобалізації. На перший план серед акторів міжнародних відносин вийшли могутні транснаціональні компанії, фінансові та й політичні можливості яких здебільшого переважають відповідні можливості більшості держав нашого світу. Ці суб'єкти світової політики є, мабуть, найбільш незалежними та мають найширший вибір можливостей: у фактично контрольованому ними глобальному просторі (тобто на теренах та у віртуальному просторі всього наявного світу) вони самостійно визначають місця для інвестицій, розміщення виробництв, а також сплати податків, у своїй грі вони лише використовують національні держави, маючи можливості як для заохочення останніх (наприклад, у вигляді додаткових інвестицій), так і для протиставлення їх одне одному. Як констатує Ульріх Бек: «Баланс влади порушується, договір про розподіл повноважень Першого модерну індустріального суспільства розривається і – без участі урядів і парламентів, громадськості і судів – переписується на користь самостійного управління економічною діяльністю власне собою» [1, с. 14]. Світ вступив до Другого модерну з його непевністю, ризиковістю, новими викликами та потребує нових моделей управління. Найкращим уявленням «формини» держави, на нашу думку, є поняття держави тісно пов'язане з територіальною монополією сили. Класичне

визначення держави передбачає: по-перше, що насильство закріплене лише за однією організованою групою, а інші ефективно усунені або нейтралізовані; по-друге, що насильство, вживане в рамках такої монополії, є легітимним [2, с. 646–650]. Проте чи має більшість національних держав визначені класиком можливості, чи наділені вони повноправним державним суверенітетом? Навіть у першій половині XX сторіччя, вважає британський соціолог професор Університету Сассекса М. Шоу, державність була далеко від типічної форми національної державності. Домінуючою формою державності від XVIII сторіччя до першої половини XX у Європі, скоріше, була Європейська Імперія. І на сьогодні, як він зазначає, багато держав є занадто малими, слабкими, «проблематично національними» (*problematic national coherence*), з мінімальними можливостями застосування насилля та обмежено автономними у будь-якому сенсі [9].

У такій ситуації внутрішні справи держави, в які ніхто не втручається і які регулюються лише національним правом і звичаями, звужуються, а міжнародне або певної спільноти право розширюється. Таким чином, сьогодні в порівнянні з минулим суверенітет абсолютно вільних і самостійних країн став набагато менший. І, що дуже важливо, багато держав віддають частину суверенних функцій дійсно добровільно. Подібний альтруїзм можна серйозно пояснити лише тим, що таке обмеження стає вигідним, оскільки навзамін країни сподіваються отримати сповна реальні переваги [4, с. 16–17].

Проте не можна не помітити, що стовідсоткова включеність до сучасної світової системи господарства призводить до повної залежності «обмежено автономних» держав від цілей та завдань транснаціональних корпорацій. В сучасних умовах суцільної віртуалізації світового фінансового ринку, багаторазового переважання суто спекулятивного капіталу над інвестиційним цілком можливими є такі сценарії розвитку подій, за якими країна може практично у дні, або навіть часи, як за порухом чарівної палички, ставати то «перспективною, із значним зростанням ВВП у поточному році», то занурюватися у злидні. Реальний приклад ми маємо у власній країні у найближчій пострадянській: банки за мить стали фактичними банкрутами та отримали змогу (на сьогодні ще не всі та не повністю) розрахуватися із кредиторами лише після значної державної допомоги;

2) українська сировина, готова продукція машинобудування та хімії була за години повністю витиснута із світових ринків;

3) національна валюта девальвувалася на 80%, незважаючи на значне скорочення готівкової грошової маси (блокування коштів у банках, збільшення безробіття, скорочення заробітних плат).

Українська криза, як про це розмірковує багато авторитетних аналітиків, слабко пов'язана із світовою. Проте це лише із врахуванням нашої низької інтегрованості до світових ринків. А ось роль транснаціональних структур у зубожінні держави ще має стати предметом детального дослідження.

Одним з реальних шляхів до запобігання подібних кризових явищ є поступове (у певній історичній перспективі) утворення транснаціональних держав – нових суспільно-історичних суб'єктів, аналогів яким ми поки що не бачимо у світовій історії та конкретні риси та відмінності яких на сьогодні лише

схематично окреслюються. Як пише про це засновник теорії Ульріх Бек: «Ми стверджуємо, що (національна) держава зовсім не застаріла, без неї навіть не можна обійтися; вона є необхідною не лише для того, щоб забезпечувати внутрішню політику і геополітику, політичні основні права тощо, але й для того, щоб політично оформляти процес глобалізації, транснаціонально його регулювати. Транснаціональні держави, отже, є сильними державами, чия політична формоутворююча влада зростає з кооперативних відповідей на глобалізацію... Проти паралізуючої мислення ідеї про монополію національної держави на політичне і страшний образ імперської світової держави, від владних домагань якої неможливо відхилитися, спрямоване на інакше формулювання і реформовання поняття міжнародного політичного простору, який робить можливою складну архітектуру суверенітету та ідентичності... У Першому національно-державному модерні вважалося: в світі національних гравців є лише дві дороги до стабільності: рівновага (баланс залякування) або гегемонія. У століття глобалізації, навпаки, справедлива альтернатива: втрата національного суверенітету або транснаціональна кооперація» [1, с. 189–193].

До схожих висновків доходять також вчені, які використовують іншу сукупність методів. Ось що, наприклад, пише професор Миланського університету Альберто Мартинеллі: «Нинішня структурація світового суспільства не дозволяє повторити на рівні світу демократизацію, яка мала місце в рамках національної держави. В історичному минулому ринки, уряди та спільноти нині демократичних країн у тісному співробітництві робили внесок у самоврядність і об'єднання суспільства. Суверенні держави змогли приборкати і відрегулювати курс капіталістичного розвитку шляхом регулятивної та розподільчої політики. У сучасному світі немає нічого схожого на національну державу світового рівня, що допомогло б впроваджувати фіскальну і добродійну політику, антитрестовий контроль, трудові й екологічні закони, регулювати й коригувати перебої ринку» [6, с. 8].

Проте майбутнє створення (чи складення або поява) транснаціональних держав викликане не лише соціально-економічними причинами. Вони мають стати також ефективним механізмом у боротьбі із загрозою тероризму, транснаціональної злочинності, екологічними викликами сьогодення. Бек виводить логічно парадоксальний принцип: країни потребують денационалізації та транснаціоналізації самих себе. Це означає, що їм потрібно жертвувати певними аспектами їх автономії для того, щоб здолати їх національні проблеми в глобалізованому світі. За розширення політичного суверенітету доведеться заплатити «самоденационалізацією». Демонтаж національної автономії та зростання національного суверенітету логічно не відмінюють один одного. Швидше вони можуть взаємно укріплюватися і прискорюватися. Це інша логіка, яка не працювала у світі імперій, колоніалізму, незалежних національних держав та воєнних блоків [8, с. 14–15].

Доречно зауважити, що ідеї політичної інтеграції на нових засадах є достатньо популярними у науковому середовищі сусідньої Російської Федерації. Із фундаментальною концепцією нещодавно виступив В. С. Мартянов: «Політична інтеграція економічно глобального світу якщо і можлива, то не через форму націй, а через те, що її долає, – імперію як новий світопорядок транснаціонального типу.

Космополітична імперія, як політична форма, інтегрує великі простори (у ідеалі – весь світ) через принципи, звернені до всього людства, а не замикається як нація в територіальності та історичній міфології, аби потім стати її заручницею...

Імперія тут розуміється не як щось експансіоністське і агресивно-мілітаристське, проте як політична форма, яка, на відміну від націй, дозволяє м'якими правилами об'єднати гетерогенні культури, народи і простори...

...Імперія може представляти перехідну ланку від логіки обмежених національних інтересів у міжнародній політиці й економіці, що досягаються за рахунок утистки інших держав. Погана нескінченність стосунків пана і раба може через такі проміжні форми імперій поступово перейти до транснаціональної логіки, що оперує довгостроковими інтересами всього людства» [7, с. 51–52, 58, 61].

Однак, зауважує автор, нинішній Росії нема чого запропонувати країнам СНД у якості універсальних правил гри, оскільки рівень мислення російських еліт не зростає вище самодостатньої «суверенної демократії» для великих корпорацій, контролюючих звичну російську «владовласність» [7, с. 57].

Може, є якісь пропозиції з боку України? В будь-якому випадку тенденції транснаціоналізації, в тому числі державного суверенітету, не залишать осторонь жодної з країн світу.

Підводячи підсумок, необхідно звернути увагу на особливості теорій обмеження державного суверенітету в сучасному розумінні цього слова, в тому числі теорії транснаціональних держав. Сказане стосується того, що практично всі вчені, принаймні європейські та американські, які активно захищають зазначені теорії, є представниками держав, які на певному етапі свого розвитку були справжніми імперіями або навіть такими залишаються, як, наприклад, Російська Федерація або Сполучені Штати. Тобто, на перший погляд, їх наукова праця знаходиться під впливом або навіть тиском «імперського мислення», ностальгії за «старими добрими часами». Проте, скоріше за все, таке сприйняття є, навпаки, наслідками мислення периферійного, категоричного несприйняття всього, що стосується інтеграційних процесів, можливостей отримати більше за рахунок об'єднання. Теорія транснаціональної державності, певно, що після доскональної, всеохоплюючої розробки аксіологічного підґрунтя (необхідне оновлення не тільки поняття «державний суверенітет», але й понять «народ», «нація», «державна територія», всебічний розгляд пов'язаних з цим питань релігії та етики), чіткого визначення функцій майбутніх транснаціональних державних інститутів, може стати вже практикою, яка дасть змогу запобігти апокаліптичним сценаріям розвитку країн, що розвиваються, врешті-решт розширити їх державний суверенітет та можливості впливу на події у складному світі Другого Модерну.

Бібліографічні посилання

1. **Бек У.** Что такое глобализация? / У. Бек. – М.: Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с.
2. **Вебер М.** Политика как призвание и профессия / М. Вебер // Избранные произведения. – М.: Прогресс, 1990. – с. 644–706.
3. **Гобозов И. А.** «Круглый стол»: «Государство как форма организации социального бытия народа» / И. А. Гобозов, Ю. М. Павлов, Т. П. Покровская // Философия и общество. – 2005. – № 3. – С. 193–196.

4. **Гринин Л. Е.** Глобализация и национальный суверенитет /Л. Е. Гринин // История и современность. – 2005. – № 1. – С. 6–31.
5. **Ленин В. И.** О государстве / В. И. Ленин // Избр. произв.: в 4 т. – М.: Политиздат, 1986. – С. 475–490.
6. **Мартинелли А.** От мировой системы к мировому обществу / А. Мартинелли // Социологические исследования. – 2009. – № 1. – С. 5–15.
7. **Мартьянов В.** Космополитическая империя. / В. Мартьянов // Свободная мысль. – 2009. – № 7. – С. 51–66.
8. **Beck U.** The Silence of Words and Political Dynamics in the World Risk Society / U. Beck // Logos. – 2002. – №1. – P. 1–18.
9. **Shaw M.** The state of globalisation: towards a theory of state transformation/ M. Shaw // Review of International Political Economy. – Vol. 4. – 1997. – № 3. – P. 497–513.

Надійшла до редколегії 22.12.09

УДК 331.56:[316.752+334.722](100+477)

О. П. Підлужна

Українська академія друкарства

ЦІННОСТІ В БІЗНЕСІ – ШЛЯХ ДО СИНЕРГІЇ МІЖ ВИРІШЕННЯМ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ ТА ОТРИМАННЯМ ПРИБУТКУ

Здійснено аналіз статистичних даних щодо проблеми безробіття в Україні і світі. Висловлюється припущення, що однією з домінантних причин даного явища, окрім глобальної економічної кризи, є відсутність бізнесу, який втілював би загальнолюдські цінності, був би засобом самореалізації і дозволяв зробити крок до удосконалення світу.

Ключові слова: цінність, стратегія компанії, соціальна проблема, синергія.

Осуществлено анализ статистических данных относительно проблемы безработицы в Украине и мире. Высказано предположение, что одной из доминантных причин данного явления, кроме глобального экономического кризиса, является отсутствие бизнеса, который воплощал бы общечеловеческие ценности, был бы средством самореализации и позволял предпринять шаг к усовершенствованию мира.

Ключевые слова: ценность, стратегия компании, социальная проблема, синергия.

The analysis of statistical data is carried out in relation to the problem of unemployment in Ukraine and world. Supposition speaks out, that to one of dominant reasons of this phenomenon, except for a global economic crisis, there is absence of business, which would incarnate common to all mankind values, would be the mean of self-realization and allowed to take step to greater perfection of the world.

Keywords: value, strategy of the company, a social problem, a synergy.

Відкритість економіки України передбачає, що формування її зовнішньоекономічних зв'язків і внутрішньої соціально-економічної політики має відбуватися з урахуванням глобалізаційних процесів. Жодна країна сучасного світу, незалежно від її ставлення до глобалізації, не може уникнути її